

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास  
माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय  
माननीय न्यायाधीश श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ  
फैसला

मुद्दा: कर्तव्य ज्यान।

०७०-CR-०३४६

धादिङ्ग जिल्ला, नौबिसे गाउँ विकास समिति वडा नं. ४ जुगेडी घर भई हाल  
जिल्ला कारागार कार्यालय धादिङ्गमा थुनामा रहेकी मनिता राई-----१ पुनरावेदक  
प्रतिवादी

विरुद्ध

ठूलीमाया राईको जाहेरीले नेपाल सरकार -----१ प्रत्यर्थी  
वादी

०७०-CR-०३८३

ठूलीमाया राईको जाहेरीले नेपाल सरकार -----१ पुनरावेदक  
वादी

विरुद्ध

धादिङ्ग जिल्ला, नौबिसे गाउँ विकास समिति वडा नं. ४ जुगेडी बस्ने  
राजन राई-----१ प्रत्यर्थी  
ऐ.ऐ. बस्ने धनमाया राई-----१ प्रतिवादी

शुरु फैसला गर्ने: माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री सहदेव प्रसाद वास्तोला

धादिङ्ग जिल्ला अदालत

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्र प्रसाद राजभण्डारी

माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाशचन्द्र गजुरेल

पुनरावेदन अदालत पाटन

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१) अनुसार दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र निर्णय यस प्रकार छः-

मिति २०६८।५।७ गतेका दिन बिहान ७.०० बजेको समयमा जिल्ला धादिङ्ग नौबिसे गाउँ विकास समिति वडा नं. ४ स्थित दिलिप राईको बारीमा मेरो भाई कृष्ण राईलाई कोही कसैले कर्तव्य गरी मारे मराएको हुँदा अनुसन्धान गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रत्नबहादुर राईको जाहेरी दरखास्त ।

धादिङ्ग जिल्ला नौबिसे ४ स्थित पूर्वमा साइला राईको बारी पश्चिम उत्तर युनाइटेड सिमेन्टको बारी तथा दक्षिणमा ठूलो बाबु राईको बारी यति चार किल्ला भित्र दिलिप राईको बारीमा मृत अवस्थामा कृष्ण राईको लाश रहेको, नाकबाट रगत पानी जस्तो मिश्रित तरल पदार्थ, गुद्धार तथा लिङ्गबाट चुहिएको तरल पदार्थ देखिएको भन्ने समेत व्यहोराको लाशजाँच प्रकृति मुचुल्का ।

पूर्व कृष्णबहादुर राईको बारी, पश्चिम निजकै बारी, उत्तर रामबहादुर राईको बारी तथा दक्षिण निज रामबहादुर राईको घर यति चार किल्ला भित्र रहेको घरको भान्सा कोठाको पश्चिम तर्फको गाह्रो नजिकै भुइँमा रातो रगत जस्तो देखिएको पदार्थ टाटो भई सुकेको टाटोहरुको माटो प्रहरीले रित पूर्वक उठाइएको भन्ने समेत व्यहोराको घटनास्थल बरामदी मुचुल्का ।

अनुसन्धानको क्रममा अस्मी भन्ने मनिता राई, राजन राई र धनमाया राईलाई निजकै घर ठेगानामा फेला पारी नियन्त्रणमा लिई यसै साथ पेश गरेको छु भन्ने प्रतिवेदन ।

मेरो श्रीमान कृष्ण राईलाई प्रतिवादी राजन राई, मनिता राई र धनमाया राईले मिलि कर्तव्य गरी मारेको हुँदा कानूनबमोजिम गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको ठूलीमाया राईको जाहेरी दरखास्त ।

मिति २०६८।५।६ गते राती सुति रहेको अवस्थामा छोरी मनिता राई आएर आमा पारीको कृष्ण राई मेरो कोठामा आएर लडी रहेको छ बेहोस भएको हो वा के भएको हो भनेपछि हेर्न जाँदा के भएको हो भनेर पल्टाउँदा निजको मृत्यु भई सकेको थियो अब बदनाम हुने भयो भनी घरको मानिस र म समेत भै भाई राजनलाई बोलाएर घर देखिपूर्व रहेको कृष्ण राईको बारीमा फाली घरमा आएर सुते भन्ने समेत व्यहोराको प्रतावादी धनमाया राईको बयान कागज ।

मिति २०६८।५।६ गते घरमा बेलुकाको खाना खाई सुती रहेको अवस्थामा भान्जी र दिदी आएर मेरो घरमा पारीको कृष्ण राई आएर मरेको हो कि के भएको हो हेर्न आउ भनेपछि श्रीमतीलाई केही नभनीकन दिदीको घरमा आएर हेर्दा यो मानिस मरी सकेको छ अब के गर्ने भनेर भन्दा भान्जीले मरेको मानिसलाई घरमा राख्नु हुँदैन फाली दिनु पर्छ भनेपछि मैले निज कृष्ण राईलाई ढाडमा बोकी दिदीको घर देखि पूर्व रहेको कृष्ण राईको बारीमा फाली यो घटना सम्बन्धमा कसैलाई भन्नु हुँदैन नत्र हामी फस्छौं भने भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी राजन राईको प्रहरीमा भएको बयान कागज ।

मृतक कृष्ण राई छिमेकी र भिनाजु नाता पर्ने भएकोले चिनजान थियो । २०६८ साल आषाढ महिना देखि मृतक र म बीच शारीरिक सम्बन्ध शुरू भयो । हामी दुवै जनाको बीचमा भएको सम्बन्धको बारेमा मृतकको श्रीमतीले थाहा पाएपछि मसंग झगडा गरेपछि घटना हुनु भन्दा ४ दिन अगाडी मृतकलाई फोन गरी तपाईंको श्रीमतीले म संग झगडा गरेको छ तपाईं फोन पनि नगर्नुस र भेट्ने कुरा पनि नगर्नुस भनेर कुरा गरेको थिए । मिति २०६८।५।६ गतेका दिन बेलुका मृतक कृष्ण राईले मलाई फोन गरी म तिमिलाई भेट्न आउँदै छु भनेर फोन काट्यो खाना खाएर घरमा सुत्न जाँदा मृतक कृष्ण राई आएर बसी रहेको रहेछ । निजलाई देख्दा तपाईं किन आउनु भएको भन्दा निज केही नबोली चुप लागेर बसीरहे । निजको श्रीमतीले म संग झगडा गरेको रिस र तपाईं जानु भनेर भन्दा अटेर गरी खाटमा सुति रहेको देख्दा मलाई रिस उठेर आएपछि कृष्ण राई खाटमा उत्तानो अवस्थामा सुति रहँदा मैले झुक्याएर निजको पिसाब फेर्ने ठाउँमा र पेटमा लात्तिले हान्दा ऐया भनेर कराउन छटपटाउन लागेपछि मैले निजको मुख जोडले थुनी दिएकोमा एकछिनमा बोलाउँदा नबोलेपछि आमा र मामालाई बोलाएर घरबाट फालेको भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी मनिता राईको प्रहरीमा भएको बयान कागज ।

मिति २०६८।५।७ गतेका दिन उठेर खेतमा काम गर्न भनी जादै गर्दा कृष्ण राई मृतक अवस्थामा रहेको सुनी हेर्दा जाँदा निज कृष्ण राईलाई मृतक अवस्थामा देखेको हो को कसले मारेको भन्ने पत्ता लगाउँदा धादिङ्ग जिल्ला नौबिसे ४ बस्ने मनिता राई, धनमाया राई र राजन लाईले कर्तव्य गरी मारी फालेको भन्ने थाहा भयो भन्ने समेत व्यहोराको चन्द्र बहादुर राईले गरी दिएको घटना विवरण कागज ।

मृतक कृष्ण राईको मृत्यु CHOKING बाट भएको भन्ने समेत व्यहोराको पोष्टमार्टम प्रतिवेदन ।

मृतक कृष्ण राईको प्रतिवादी मनिता राई संग प्रेम सम्बन्ध थियो । मृतक निजको घरमा आउने जाने गरी रहन्थे । प्रतिवादीको आमा धनमाया राईले मेरो छोरीको इज्जत माथि कृष्ण राईले खेली रहेको छ, मेरो घरमा नआइज भन्दा मान्दैन निजलाई नमारी भएन भन्ने गाउँ घरमा भन्दै हिडेको । मिति २०६८।५।६ गते राती मृतकलाई प्रतिवादी मनिता राईले घरमा बोलाई निजको आमा समेतको संलग्नतामा कर्तव्य गरी मारी घर नजिक बारीमा फालेकोमा पूर्ण विश्वास छ भन्ने समेत व्यहोराको घटना विवरण कागज ।

प्रतिवादी मनिता राईले मृतक कृष्ण राईलाई पिसाब फेर्ने ठाउँमा लात्तले हानी कर्तव्य गरी मारी प्रतिवादी धनमाया राई र राजन राई र मनिता राई समेत भै मृतक कृष्ण राईको लाश बोकी बारीमा फालेको कुरा मिसिल प्रमाणबाट खुल्न आएकोले निज प्रतिवादीहरूलाई मुलुकी ऐन ज्यान सम्बन्धी महलको १३(३) नं. बमोजिम सजाय गरी पाउँ भन्ने अभियोग पत्र ।

मिति २०६८।५।६ गते कृष्ण राईले फोन गरेको रहेछ । मैले थाहा पाइन । पछि फेरी फोन गरी किन फोन नगरेको भनेकोले मैले थाहा पाइन भने । त्यसपछि तिम्रो घरमा म आउछु भनेका थिए । मैले आउन पर्दैन भनी दिए । त्यसपछि खान खाई कोठामा जादा कृष्ण राई मेरो कोठामा आई सुति रहेको रहेछ । किन आएको भने, बोलेन मेरो हात दुखेको थियो, निजले व्यान्डेज बाधी दियो, त्यसपछि बसी रहेको थियो । एक्कासी निज प्रतिवादीले मलाई करणी गर्न खोज्यो मलाई मन छैन भनी दिए, निज मानेन मैले निज कृष्ण राईको पिसाब फेर्ने ठाउँमा दुई दिन पटक लात्ताले हानी दिए । निजले इं इं गरी मुखबाट फिज काट्न थाल्यो । मैले मुख थुनी दिए । त्यसपछि निज मरेको जस्तो लागि मैले आमालाई बोलाई सबै कुरा भने । आमाले कसरी आयो भनी सोधे, म खाना खाएर आउनु भन्दा पहिला आई सकेको रहेछ भनी दिए । त्यसपछि यसलाई त्यसै छोड्नु हुँदैन भनी मामालाई बोलाउनु पर्छ भनी आमाले भनेकोले मामा राजन राईलाई आमा र म बोलाउन गर्यौं । आमाले आज हाम्रो घरमा कृष्ण राई आएको थियो, के भएको छ हेर्न हिड भन्नु भयो । मैले केही भनिन । मामा माइजु हामी आमा छोरी चार जना आयौं । मामाले हेरेपछि मान्छे मरी सकेको छ भन्यो । के भएर यस्तो भएको भनी मामाले मलाई सोद्धा घरमा झगडा परेको थियो र बिख खाएर मरेको होलानी भनी दिए । त्यसपछि आमा र मामाले लाश यस ठाउँमा राख्न हुन्न भनी मामाले मृतक कृष्ण राईको लाश बोकी खाली जग्गामा राखी दिएको हो । मामा घर गए, हामी घरमा सुत्थौं, भोलीपल्ट म खेत गोड्न गए । मृतकको लाश भएको ठाउँमा

मानिसहरु आई जम्मा भएकोले म पनि हेर्न गए । २ दिन पछि म समेतलाई पक्राउ गरेको हो भन्ने प्रतिवादी अस्मि भन्ने मनिता राईले अदालतमा गरेको बयान ।

मृतक कृष्ण राई र छोरी मनिता राईको बीचमा प्रेम सम्बन्ध भएको कुरा मलाई थाहा थिएन । मिति २०६८।५।६ गतेका दिन दिनभरी खेत गोड्ने काम गर्न गयौं । घरमा आई खाना मैले पकाए सबै जनाले खाई सुत्थौं । राती करीब १०.०० बजेको समयमा आई आमा पारीको कृष्ण दाई मेरो कोठामा आई लडेको छ हेर्नु भनेकोले म गै छोरी सुत्ने खाटमा कृष्ण घोप्टो परी रहेको रहेछ । यसो मुख हेर्दा फिज काडेको रहेछ । छोरीलाई मामा बोलाउनु भने । करीब १०-१५ मिनेट जति पर भाई राजन राईको घरमा गै राजन भाईलाई बोलाई पारीको कृष्ण राई मेरो घरमा आई लडेको छ भने त्यस पछि भाई बुहारी म छोरी समेत आयौं । बुहारीले केही पनि भनिन । भाई राजनले कृष्णको लाश पल्टाएर हेरे । यो मान्छे मरी सकेको छ अब के गर्ने भनी सल्लाह गर्दा छोरी मनिताले यसलाई यहा राख्नु हुँदैन फाली दिनु पर्छ भनिन । त्यसपछि भाईले लाश पिठ्युमा बोक्यो । मैले उचाल्दा खुट्टामा समाति दिए घर बाहिर ल्यायौं । भाईले लाश बोक्यो, म छोरी समेत गयौं । १० मिनेट बाटोमा गई बाटो मुनि बारीमा भाईले लाश बिसायो । हामी सबै जना घरमा आयौं । भाई आफ्नै घर तर्फ गए । छोरी र म घरमा आयौं घरमा सुत्थौं । भोली पल्ट हामी आमा छोरी खेत गोड्न गयौं । गाउँले लाश देखेछन् हल्ला खल्ला गरेकोले म पनि त्यहाँ हेर्न गएको हो । त्यतिबेला प्रहरीले मलाई समेत हिरासतमा लिएको हो । मृतक कृष्ण राईलाई छोरी मनिता राईले के के गरिन मलाई थाहा भएन भन्ने प्रतिवादी धनमाया राईले अदालतमा गरेको बयान ।

मिति २०६८।५।६ गतेका दिन म काठमाडौँबाट घरमा आई खाना खाई बेलुका परिवारसंग सुतेको थिए । निन्द्रामा भएकोबेला मेरो भान्जी अस्मी भन्ने मनिता राईले फोन गरिछन मैले निन्द्रामा हुँदा थाहा पाइन । त्यस्तैमा रातीको करीब १०.०० बजे तिर ढोका ढक-ढक गरेकोले मेरो श्रीमातीले ढोका खोल्दा भान्जी आएकी र उनले मामा मेरो घरमा कृष्ण राई आएर मरेको हो कि के हो जानु पर्‍यो भनिन । १० मिनेटको फरकमा पर्ने भान्जी एवं दिदीको घरमा म र भान्जी गयौं । गएर हेर्दा कोल्टो परेर बसेको, अवस्था हेर्दा मुखको वरिपरि निलो जस्तो परी सकेको जस्तो देखे । मैले यो कसरी भयो भनी भान्जीलाई सोद्धा कृष्ण राई आएर मलाई जबरजस्ती करणी गर्न खोज्यो मैले लात्तिले हानी दिए भनिन, लात्तिले लिङ्गमा हान्दा लड्यो र मुखबाट फिज निकाल्यो भनिन । त्यसपछि भान्जीले यो लाशलाई यहाँ नराख्नु बारीमा लगी राखी दिनुस मेरो र परिवारको बेइज्जत हुन्छ भनिन त्यस पछि मैले

लाशलाई पिठ्युमा बोके दिदी धनमायाले लाशको खुट्टा समाई दिईन र मैले घर बाहिर निकाली घर देखि केही परको बारीमा लगी लाश राखी दिए । त्यसपछि म आफ्नो घरमा गए सुतेको हो । कृष्ण राईलाई के कसरी भान्जी मनिताले मारिन थाहा भएन निजै जान्दछिन मैले कर्तव्य गर्नमा कुनै सहयोग गरेको छैन । केवल मरेको लाश लगी बारीमा राखी दिने कार्यमा सहयोगसम्म गरेको हो भन्ने प्रतिवादी राजन राईले अदालतमा गरेको बयान ।

प्रतिवादी राजन राईका साक्षी साजन राई, प्रतिवादीहरुका साक्षी सविना राई, प्रहरीमा कागज गर्ने मुकुन्द राई, नवराज राई, ठूलीमाया कान्छी राई, दिनेश राई, चन्द्रबहादुर राई र जाहेरवाली ठूलीमाया राईले गरेको बकपत्र मिसिल संलग्न रहेको ।

प्रतिवादी अस्मि भन्ने मनिता राईले अवैध सम्बन्ध कायम गरे पछि घटना भएको र त्यसलाई आवेशप्रेरित वा भवितव्य हत्या भन्न पटक पटक लात्तले लिङ्ग लगायतमा हानी कराउँदा मुख थुनेको भनी गरेको बयानलाई मृत्युको कारण Choking लाई समर्थित गरी रहेकोले निजले बचाउका लागि गरेको भन्न मिल्ने नदेखिँदा ज्यान सम्बन्धी महलको १३ नं. को देहाय ३ बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैद हुने ठहर्छ । अन्य प्रतिवादीहरु धनमाया राई र राजन राईले अर्थात् आमा र मामाले छोरी भान्जीले कर्तव्य गरेको लुकाउन लाश फालेकोमा सावित भै गरेको बयान एवं अन्य प्रमाणहरुबाट देखिँदा निजहरु कर्तव्य गर्न संलग्न नरही कर्तव्य भएपछि मात्र संलग्न देखिँदा निजहरुलाई ज्यान सम्बन्धी महलको २५, २६ र ४ नं. बमोजिम जनही १ वर्ष ६ महिना कैद र रु. २०।- जरिवाना हुने ठहर्छ । मनिता राईका हकमा अ.बं. १८८ नं. बमोजिम ५ वर्ष सजाय गर्न उपयुक्त भएकोले राय जाहेर गरिएको छ भन्ने व्यहोराको मिति २०६८।१२।२१ को धादिङ्ग जिल्ला अदालतको फैसला ।

मृतकले म पुनरावेदक मनिता राईलाई प्रेम सम्बन्धको बहानामा यौन शोषण गर्ने गरेको, सो सम्बन्धको कारणले मृतकको श्रीमती झगडा गर्न आई मेरो बदनाम भएको, नआउ भन्दा भन्दै राती म एकलै सुतेको कोठामा आई जबरजस्ती करणी गर्न खोजेकोले सतित्व रक्षाका लागि लात्ता मुक्का हानी प्रतिरक्षा गर्दा अचानक मृतकको मृत्यु भएको अवस्था प्रमाणित भएको अवस्था छ । मेरो इच्छा विरुद्ध शारीरिक सम्बन्ध राख्न पाउने मृतकको कुनै अधिकार छैन, सतित्व रक्षाको कार्य गर्दा मृतकको अचानक मृत्यु हुन गएको मान्ने हो भने पनि त्यस्तो अवस्थामा मुलुकी ऐन जबरजस्ती करणीको महलको ८ नं. बमोजिम मलाई बात लाग्ने अवस्थामा छैन । यस्तो अवस्थामा ज्यान सम्बन्धी १३(३) आकर्षित हुन सक्ने अवस्था नहुँदा शुरु फैसला मुद्दाको यथार्थ तथ्य र जबरजस्ती करणीको ८ नं. समेतको

विपरीत भई त्रुटिपूर्ण छ । पुनरावेदक हामी धनमाया राई र राजन राईको हकमा घटना घटी सकेपछि प्रतिवादी मनिता राईले बोलाई हेर्न जाँदा मृतक मरी सकेको अवस्थामा देखेका हौं । हामीलाई मृतक मनिताको घरमा राती आउछन जबरजस्ती करणी गर्न खोज्छन, मनिताले प्रतिरक्षा गर्दा निजको मृत्यु हुन सक्छ भन्ने थाहा नभएको र लाशलाई दबाउन छिपाउन खोजेको पुष्टि हुन नसकेको अवस्थामा ज्यान सम्बन्धी महलको ४, २५, २६ नं. आकर्षित हुन सक्ने अवस्था छैन । तसर्थ हामी पुनरावेदकहरुलाई सजाय गर्ने गरी भएको शुरु फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा सो फैसला बदर गरी अभियोग दावीबाट सफाई पाउँ भन्ने व्यहोराको मिति २०६९।२।२९ मा परेको प्रतिवादीहरुको पुनरावेदन पत्र ।

प्रतिवादीहरु उपर किटानी जाहेरी परेको, जाहेरवाली मृतकका आमा तथा मौकामा कागज गर्ने मुकुन्द राई, कान्छा राई, दिनेश राई, नवराज राई समेतले अदालत समक्ष उपस्थित भई मृतक मनिताको सम्बन्धलाई लिएर मृतकलाई मारुँ भन्दै गाउँमा हिडेको वारदातको दिन सोही विषयलाई लिएर फोन गरी घरमा बोलाई योजनाबद्ध तरिकाले तिनै जनाको मिलोमतोमा कर्तव्य गरी मारेको हो भनी गरिदिएको बकपत्र, मौकाको जाहेरी समर्थन हुने गरी जाहेरवालाले अदालत समक्ष गरिदिएको बकपत्र, मृतक १८ वर्षको युवा देखिँदा सोही उमेरको एक जना महिलाले मात्र कुटपीट गरी मार्न सक्ने अवस्था नभएको, शव परीक्षण प्रतिवेदनमा मृतकको मृत्यु कारण choking उल्लेख भएबाट समेत मृतकको मृत्यु श्वास प्रश्वासमा अवरोधका कारण भएको भन्नेबाट पनि मृतकको मृत्यु १ जना प्रतिवादीको कर्तव्यबाट मात्र भएको नभई यी प्रतिवादीहरुको पनि संलग्नता पुष्टी भईरहेको अवस्थामा ज्यान सम्बन्धी महलको ४, २५ र २६ नं. बमोजिम कम सजाय गर्ने गरी भएको फैसला सो हदसम्म त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको मिति २०६६।५।३ मा परेको वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन पत्र ।

यसमा वादी नेपाल सरकार र प्रतिवादीहरुको पुनरावेदन परेको देखिँदा उक्त पुनरावेदन पत्रहरु अ.व. २०२ नं. को प्रयोजनार्थ परस्परमा जानकारी गराई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको आदेश ।

मिति २०६९।८।१९ को पुनरावेदन अदालतको आदेशानुसार शव परीक्षण गर्ने चिकित्सक डा. हरिहर वस्तीले गरेको बकपत्र मिसिल सामेल रहेको ।

प्रतिवादी राजन राई र धनमाया राईलाई ज्यान सम्बन्धी महलको ४ नं. ले ६ महिना कैद र सोही महलको २५ नं. ले बीस रुपैया मात्र जरिवाना गर्नु पर्नेमा निजहरुलाई ज्यान

सम्बन्धी महलको २५, २६ र ४ नं. बमोजिम जनही १ वर्ष ६ महिना कैद र रु. २०१-जरिवाना हुने ठहर्‍याई शुरु धादिङ्ग जिल्ला अदालतले मिति २०६८।१२।२१ मा गरेको फैसला सो हदसम्म नमिलेको हुँदा केही उल्टी भै प्रतिवादी राजन राई र धनमाया राईलाई ज्यान सम्बन्धी महलको ४ नं. ले ६ महिना कैद र सोही महलको २५ नं. ले रु. २०१-(बीस) रुपैया जरिवाना हुने ठहर्‍छ । प्रतिवादी मनिता राईको हकमा ज्यान सम्बन्धी महलको १३(३) नं. बमोजिम सजाय हुने र अ.वं. १८८ नं. बमोजिम ५ वर्ष सजाय हुने भनी लगाएको राय मनासिब नै देखिँदा सदर हुने ठहर्‍छ भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।११।१५ को फैसला ।

पुनरावेदन अदालतले म मनिता राईलाई दोषी ठहराई गरेको फैसला त्रुटिपूर्ण छ । राती म मात्र सुतेको कोठामा परपुरुष आई जबरजस्ती करणी गर्न खोज्दा सतित्व रक्षाको लागि सामान्य लात्ता, मुक्कासम्म प्रहार गरेको कुरा मैले गरेको हो । विवाहित पुरुष म अविवाहित केटी बस्ने कोठामा रात बीचमा एक्कासी आएर मेरो सतित्व लुट्न खोज्दा सामान्य प्रतिरक्षा गर्नु स्वभाविक हो । सतित्व रक्षाका लागि लात्ता, मुक्का हानी प्रतिरक्षा गर्दा अचानक मृतकको मृत्यु हुन गएको हो। यस्तो अवस्थामा मुलुकी ऐन जबरजस्ती करणीको ८ नं. बमोजिम मलाई कुनै सजाय हुन सक्ने अवस्था छैन । मुलुकी ऐन ज्यान सम्बन्धी महलको १३(३) नं. आकर्षित हुन अपराधिक कार्य र अपराधिक मनसाय दुवै तत्वको विद्यमानता हुनु पर्छ । मेरो प्रहारको कारणले मृतकको मृत्यु भएको भन्ने कुरा तथ्यबाट पुष्टि हुन सकेको छैन । राती बीच ताकी ताकी हान्न सक्ने अवस्था पनि छैन । अचानक प्रतिरक्षा गर्दा मृत्यु हुन गएको हो भन्ने मान्ने हो भने पनि त्यस्तो अवस्थामा ज्यान सम्बन्धीको ५ नं. आकर्षित हुन्छ, १३(३) नं. हुन सक्दैन । यसरी घटनाको समग्र पृष्ठभूमि, परिवेश र परिस्थितिजन्य प्रमाण समेतले मलाई कसूरदार ठहर गर्न मिल्ने अवस्था छैन । शंकारहित तवरले वादी दावी प्रमाणित गर्ने भार वादी पक्षको हो । शंकाको सुविधा प्रतिवादीले पाउने फौजदारी न्यायको मान्य सिद्धान्त हो । शंकारहित तवरले कसूर गरेको हो भन्ने कुरा वादी पक्षले प्रमाणित गर्न नसकेको अवस्थामा मलाई सजाय गर्ने गरी गरिएको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी अभियोग दावीबाट पूर्णतः सफाई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी मनिता राईको यस अदालतमा परेको पुनरावेदन पत्र ।

प्रतिवादीहरू राजन राई र धनमाया राईका हकमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको फैसला त्रुटिपूर्ण छ । यी प्रतिवादीहरू उपर समेत किटानी जाहेरी परेको, मृतककी आमा र



मौकामा कागज गर्ने मानिसहरुले मृतकलाई फोन गरी बोलाई योजनाबद्ध तरिकाले तिनी जनाले मिलेमतोमा कर्तव्य गरी मारेको हो भनी बकपत्र गरिदिएको, जाहेरवाला समेतले मौकाको जाहेरीलाई अदालत समक्ष उपस्थित भई पुष्टि गरिरहेको अवस्था छ । यी प्रतिवादीहरुले आफूले मृतकको लाश फालेको, मृतकलाई आफूहरुले नमारी मनिता राईले मारेको भनी कसूरमा इन्कार रही अदालत समक्ष बयान गरेको भएपनि सो कुरा विवादरहित प्रमाणबाट पुष्टि गर्न सकेको अवस्था छैन । एउटा १८ वर्षको युवालाई एउटा महिलाले मात्र मार्न नसिकने हुँदा यी प्रतिवादीहरु समेतको संलग्नतामा मृतकको घाटी, टाउको जस्ता संवेदनशील अंगहरुमा गम्भीर चोट पुर्‍याई मारेको पुष्टि हुँदाहुँदै केवल मनिता राईको कर्तव्यबाट भएको वारदातलाई लुकाउन लाश मात्र फालेको भनी प्रतिवादीहरुबाट भएको बयानलाई मात्र आधार मानी प्रतिवादीहरुलाई ज्यान सम्बन्धी महलको ४,२५ र २६ नं. बमोजिम कम सजाय गर्ने गरी भएको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी अभियोग दावी बमोजिम प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरुलाई सजाय गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन पत्र ।

नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको मिसिलको अध्ययन भयो । पुनरावेदक प्रतिवादी मनिता राईका तर्फबाट उपस्थित हुनु भएकी विद्वान वैतनिक अधिवक्ता श्री श्रुतिकुमारी रेग्मीले मृतकको ज्यान लिने प्रतिवादी मनिता राईको मनसाय प्रमाणित हुन सकेको छैन, मृतक रातको समयमा प्रतिवादी मनिता रहेको कोठामा आई जबरजस्ती करणी गर्न खोजेको र सोबाट बच्न मनिता राईले सामान्य प्रतिकार गर्दा मृतकको मृत्यु हुन गएको नितान्त संयोगवश घटित अचानकको घटना भवितव्य र परिबन्दको खेल भएकोले निजले मुलुकी ऐन जबरजस्ती करणीको महलको ८ नं. बमोजिम उन्मुक्ति पाउनु पर्दछ वा भवितव्य कायम हुनु पर्छ भनी र पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारका तर्फबाट उपस्थित हुनुभएका विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री खेमराज भट्टले प्रतिवादीहरु मनिता राई, राजन राई र धनमाया राई समेतको मिलेमतोमा योजनाबद्ध किसिमले मृतकको हत्या भएकोमा प्रतिवादी मनिता राईलाई दावी बमोजिम सजाय गरी प्रतिवादीहरु राजन र धनमायालाई कम सजाय गरेको पुनरावेदन अदालत समेतको फैसला मिलेको नहुँदा उल्टी गरी निजहरुलाई समेत अभियोग दावी बमोजिम सजाय गरी पाउँ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो ।

प्रतिवादीहरू मनिता, धनमाया र राजन राई समेतले मृतकको पेट र पिसाब फेर्ने ठाउँमा लात्ती मुड्कीले कुटपीट गरेको कारण मृतकको मृत्यु भएको र मृतकलाई प्रतिवादीहरूले बोकी बारीमा लगी फालेको समेतको कार्य गरेकोले प्रतिवादीहरूलाई ज्यान सम्बन्धीको महलको १ नं को कसूरमा ऐं को १३(३) नं बमोजिम सजाय गरी पाउँ भनी प्रतिवादीहरू विरूद्ध अभियोगपत्र दायर भएको देखिन्छ । प्रतिवादी मनिता राईलाई ज्यान सम्बन्धीको महलको १३(३) नं बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैद र प्रतिवादीहरू धनमाया तथा राजन राईले छोरी तथा भान्जीको कर्तव्य लुकाउन लाश फालेकोले निजहरूलाई ऐं महलको ४, २५ र २६ नं बमोजिम जनही १ वर्ष ६ महिना कैद हुने ठहराई कम उमेरमा विवाहित पुरुषसंगको अवैध सम्बन्ध र त्यसको परिणामको अज्ञानताको कारणले प्रस्तुत वारदात भएकोले ५ वर्ष कैद हुनुपर्ने राय समेत व्यक्त गरी शुरू अदालतबाट फैसला भएको पाइन्छ । त्यस उपर पक्ष विपक्षको पुनरावेदन परेकोमा मृतकले भित्री पोशाक खोलेको नदेखिएको समेतबाट मुलुकी ऐन जबर्जस्ती करणीको महलको ८ नं ले तोकेका पूर्व शर्तहरू यस वार्दातमा मौजुद रहेको नदेखिएको, प्रतिवादी मनिताले मृतकको संवेदनशील अंग लिङ्गमा २।३ पटकसम्म प्रहार गरी मुख थुनेकी वारदात भवितव्य भित्र नपर्ने हुँदा समेत निजको हकमा शुरू फैसला मिलेको र प्रतिवादीहरू धनमाया र राजनलाई मृतकको ज्यान लिन लागेको पूर्व जानकारी रहेको नदेखिँदा निजहरूलाई ज्यान सम्बन्धीको २६ नं बमोजिम सजाय गरेको सम्म शुरू फैसला नमिली ऐं ४ नं ले ६ महिना र ऐं २५ नं अनुसार रू २०। जरिवाना हुने ठहराई नाता सम्बन्धका विवाहित मृतकसंगको यौन सम्पर्कको प्रचारप्रसार नहोस भन्ने हेतुले अज्ञानताका साथ कसूर गरेको देखिँदा ५ वर्ष कैद गर्ने भन्ने शुरूको राय मनासिब भनी पुनरावेदन अदालतबाट फैसला भएको पाइयो ।

त्यसमा चित्त नबुझाई वादी नेपाल सरकारले पुनरावेदन अदालतको फैसलाले वस्तुस्थितिका मुकुन्द राई समेतको कागज र बकपत्रलाई प्रमाण ऐन २०३१ को दफा १८ बमोजिम प्रमाणमा नलिई मनिता एकलैले मृतकलाई लाश जाँचबाट देखिएको तरीकाले कुटपीट आदि गरी मार्न नसक्ने कुराको विचार नगरी प्रतिवादीहरू राजन राई र धनमाया राईलाई अभियोगदावी बमोजिम सजाय नगरी कम सजाय गरेको फैसला नमिलेकोले निजहरूलाई अभियोग दावीबमोजिम नै सजाय गरी पाउँ भनी तथा प्रतिवादी मनिता राईले मृतकले खाएको खाना श्वासनलीमा अडकेको कारणले चोकिंग भै मृतकको मृत्यु भएको हो भन्ने कुरा मृतकको शरीरमा कुनै घाउचोट नरहेबाट प्रष्ट हुन्छ । सामान्य नीलडाम सम्म नदेखिएकोले बलन्ट

फोर्सको प्रयोग भएको भन्न मिल्दैन । मृतकले आफूलाई जबर्जस्ती करणी गर्न खोज्दा सतित्व रक्षा गर्ने क्रममा अचानक संयोगवश घटित वार्दातमा मुलुकी ऐन जबर्जस्ती करणीको महलको ८ नं बमोजिम सजाय नहुने भनी नेकाप २०३१ अंक ४ पृ.१२३ र नेपाल सरकार विरुद्ध कौसिला भएको ज्यान मुद्दामा मिति २०२७।९।२४ मा सिद्धान्त प्रतिपादन भएकोमा सो नजिर विपरीत मनसायरहित वार्दातमा ज्यान सम्बन्धीको १३(३) नं बमोजिम सजाय गरेको मिलेको छैन भनी पुनरावेदन गरेकी पाइन्छ ।

अब वादी प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्ने नपुग्ने के हो त्यसमा विचार गर्दा मनिताले गरेकी मौकाको बयानमा मृतक र निजका बीचमा २०६८ अषाढदेखि हप्तामा १ पटक शारीरिक सम्बन्ध शुरू भएको, सो कुरा मृतकको श्रीमतीले थाहा पाई निजसंग झगडा गरेकी, त्यसपछि आफूलाई फोन नगर्न र भेट्न नआउन भनी निजले मृतकलाई भनेकी तथापि मृतक निजसंग सम्पर्क गर्नका लागि प्रयासरत रहेको र वार्दातको अघिल्लो राती मृतकले निजलाई २६ पटक फोन गरेको, मृतकले वार्दातको राती ९ बजे भेट्न आउँछु भनेको र भेटिदैन भन्दा श्रीमतीले झगडा गरेकीछ माया गर्दिन भेट्न आउँदैछु भनेर फोन काटेको, खाना खाई सुत्न कोठामा जाँदा मृतक निजको कोठाको खाटमा बसिरहेको किन आएको भनेर सोद्धा मृतक केही नबोली चुपचाप खाटमा बसिरहेका, मृतकले प्र को हात दुखेकोले ब्यान्डेज बाँधेका, घर जानुस भन्दा पनि मृतक अटेर भएर खाटमा बसेका समेतका कुरा र घटनाहरूलाई स्वीकार गरी मृतकको श्रीमतीले झगडा गरेको रिस मृतकसंग रहेकोले मृतक अटेर गरी खाटमा उत्तानो भै सुतिरहेको देख्दा मलाई रिस उठेर आएपछि मैले झुक्याएर लात्तीले निजको पेट र पिसाब फेर्ने ठाउँमा हानेपछि ऐया भनेर कराउन छटपटाउन लागेपछि मैले निजको मुख थुनीदिएँ केही क्षणमा निजको मुखबाट फिज आयो ... पिसाब फेर्ने ठाउँमा र पेटमा लात्तीले हानेको हो के कति पटक हाने याद भएन लातले हिकार्उँदा ऐया भनेर कराउन र छटपटाउन लागेपछि हतपत मुखमा हातले बल गरेर बन्द गरीदिएँ मृतकले मेरो शरीर खरो छ नाकबाट बेलाबेलामा रगत आउँछ भन्ने गथ्यो । निजलाई घरबाट बाहिर निकाल्ने क्रममा निजकै नाकबाट आएको रगत खसेको हुनुपर्छ भनी सिलसिलाबद्धरूपमा घटनाक्रमको चित्रण गरेकी देखिन्छ । सो बयानमा कहिँ पनि मृतकले प्रतिवादीलाई जबर्जस्ती गर्ने हाउभाउ देखाएको वा सो सन्दर्भमा कुनै काम गरेको कुरा उल्लेख हुन सकेको छैन । प्र मनिताले मौकामा बयान गर्दा निज प्रमाण ऐन २०३१ को दफा ९(२)(१) अनुसार सचेत अवस्थामा नरहेकी वा (२) बमोजिम निजलाई बाध्य पारिएको वा यातना आदि दिने काम भएको वा इच्छा विरुद्ध बयान

गर्ने स्थितिमा पारिएको वा (३) बमोजिमको धम्की वा आश्वासन दिइएको समेतका अवस्था रहेकोले सो बयान प्रमाणमा लिन नमिल्ने भन्ने तर्फ प्र मनिताले कुनै प्रमाण दिन वा गुजार्न सकेकी देखिंदैन । प्रतिवादीको मौका र अदालतको बयानमा उल्लेख भए अनुसार मृतकको लिंगमा लातले हानेकी र त्यसको दर्दबाट मृतकले आवाज निकाल्दा मृतकको मुख थुनेकी र मृतकले मुखबाट फिज काढी ओछ्यानमै ढलेको समेतका वारदातको सारभूत कुरामा कुनै भिन्नता देखिंदैन । यसरी मृतक र प्रतिवादीको शारीरिक लक्षण र परीक्षण, मृतक र प्रतिवादीले लगाएको लुगाहरु च्यातचुत नभएको नफुकलिएको, सतित्व रक्षाको दौरानमा हुनुपर्ने संघर्ष आदिको कुनै पनि लक्षण प्रतिवादी मनिताको शरीरमा नपाइएको, प्रतिवादी र मनिताका बीचमा पहिले पनि रातिराति कसैले थाहा नपाउने गरी भेटघाट भै शारीरिक सम्पर्क समेत भएको सिलसिला आदिबाट सिर्फ प्रतिवादीले मृतकलाई जाउ भन्दा पनि नमानी अटेर गरी सुतेको देखेर प्रतिवादीलाई रिस उठी निजले मौकाको बयानमा उल्लेख भए बमोजिम लात्ती समेतले हान्दा र सो वेदनाले मृतकले आवाज निकाल्दा मृतकको मुख समेत थुनेकी निजको मौकाको बयान प्रतिवादी विरुद्ध प्रमाण लाग्ने देखिन्छ । यदि मृतकले प्र मनितालाई जबर्जस्ती गर्न खोजेको भए जाँडरक्सी नखाएका बलिया मृतकले प्रतिवादीलाई नियन्त्रणमा लिन सक्ने सम्भावना रहेको कुरालाई इनकार गर्न कठिन नै हुनेछ । यस स्थितिमा *वार्दातको राति मृतक निजको कोठाको खाटको ओछ्यानमा बसेको किन आएको भनी कराएँ आफू खाटको ओछ्यानमा सुतेकी सो बखत निजले एक्कासि शारीरिक सम्पर्क गर्न आएको तर आफूलाई इच्छा नभएकोले रिस उठी लातले २।३ पटकसम्म उसको लिङ्ग भएको ठाउँमा हिकार्छि दिएँ उ छटपटाएर झँ झँ झँ गन्यो मैले मुख थुनीदिएँ उ ओछ्यानमै ढली मुखबाट फिज काढ्यो भनी* निजले अदालतको बयानमा तथा यस अदालतमा गरेकी पुनरावेदनमा लिएकी जिकिर तथ्यपूर्ण देखिन आउँदैन । यसर्थ मुलुकी ऐन जबर्जस्ती करणीको महलको ८ नं ले तोकेका पूर्व शर्तहरू यस वार्दातमा मौजुद रहेको नदेखिएको भन्ने पुनरावेदन अदालतको विश्लेषण मनासिब रहेकोले प्रतिवादीले उल्लेख गरेकी नजिरहरू प्रस्तुत वार्दातमा आकर्षित हुने देखिएन ।

मृतकले खाएको खाना आफैं गै श्वासनलीमा अडकेको कारणले चोकिंग भै मृतकको मृत्यु भएको हो प्रतिरक्षाको कारणले चोकिंग भएको होइन भन्ने कुरा मृतकको शरीरमा कुनै घाउचोट नरहेको र सामान्य नीलडाम सम्म पनि नदेखिएको समेतको शव परीक्षण समेतबाट प्रष्ट भएको कुरामा विचार नगरी सजाय गरेको मिलेन भन्ने पुनरावेदन जिकिरको हकमा डा हरिहर वस्तीले पुनरावेदन अदालतमा उपस्थित भै गरेको बकपत्रको जवाफ ५ मा *बान्ता*

हुनुपर्ने कारणहरूमा आन्तरिक रोगहरू, चोटपटक खासगरी टाउको र पेटको चोट र पेटमा परेको ब्लण्ट फोर्स इम्प्याक्ट त्यस्तै विषादिहरूको प्रयोग आदि हुन सक्छन । यस केसमा कुनै विषादिसंग सम्बन्धित र कुनै रोगसंग सम्बन्धित हुन सक्ने स्पष्ट कारणहरू लाशजाँचको क्रममा देखिंदैनन । टाउकाको चोट पनि देखिने प्रकारको केही छैन भन्ने कुरा उल्लेख गर्नुभै मृतकलाई रोग भएको कारणले वा मृतकसंग सम्बन्धित अरू कुनै कारणले आफैं चोकिंग भएको कुरालाई पूरै इनकार गर्नु भएको देखिन्छ । तर निज डाक्टरले मृतकको पेटमा चोट नदेखिएको, पेटमा ब्लण्ट फोर्सको इम्प्याक्ट नपरेको भनी भन्न नसक्नु र प्रतिवादीले मृतकको पेट समेतमा लात्तीले पटकपटक हानेको र मृतक ऐया ऐया भन्दा फिज नकाढुञ्जेल मुख थुनेको थुन्यै गरेको र लगत्तै मृतकको मृत्यु भएको कुरा प्रतिवादीको मौकाको बयानबाट देखिएको समेतका प्रमाणहरूबाट प्रतिवादीबाट मृतक उपर भएको कुटपीटबाटै चोकिंग भै मृतकको मृत्यु भएको कुरा शंकारहित तवरबाट प्रमाणित भएको देखिन्छ ।

प्रस्तुत वार्दात अचानक संयोगवश घट्न पुगेकोले अभियोगदावी बमोजिम सजाय भएको मिलेन भन्ने प्रतिवादीको मनिताको पुनरावेदन जिकिरमा विचार गर्नको लागि के कस्ता मृत्युलाई फौजदारी न्यायले कुन किसिमले हेरेकोछ त्यसमा प्रष्ट हुनु आवश्यक छ । तत्सम्बन्धमा हेर्दा सर्वप्रथम दुर्घटनाबाट हुने मृत्यु आउँछ जसमा accidental death by location, victims of aviation accidents or incidents, deaths by drowning, accidental deaths by electrocution, accidental deaths from falls, filmed accidental deaths, firearm accident victims, military personnel killed by friendly fire, deaths by horse-riding accident, hunting accident deaths, deaths from hypothermia, industrial accident deaths, railway accident deaths, road accident victims, deaths due to shipwreck, space programme fatalities, deaths in sport, human stampedes समेत १८ किसिमको मृत्युलाई विकिपेडियाले उल्लेख गरेको देखिन्छ । यसका लागि जिम्मेवार व्यक्ति विरुद्ध क्षतिपूर्तिको लागि मुद्दा चलाईन्छ ।

त्यसपछि accidental killing आउँछ जसलाई *A death caused by a lawful act done under the reasonable belief that no harm was likely to result* भनिएको छ । यस सम्बन्धमा Accidental killing is different from involuntary manslaughter, which causes death by an unlawful act or a lawful act done in an unlawful way. Involuntary manslaughter is defined in these states as a homicide that is committed with criminal negligence or during the commission of a crime that is not included within the felony-murder rule but for which the prosecution has no proof that the defendant intended to kill the victim or do grievous bodily harm.

त्यसैगरी अर्का विद्वानले Accidental killing means a death caused by an act which is lawful and lawfully done under a reasonable belief that no harm is possible. Accidental killing is different from involuntary manslaughter, which is the result of an unlawful act or of a lawful act done in an unlawful way. However, an accidental killing committed in the course of an unlawful, non-felonious act constitutes involuntary manslaughter भन्ने अभिव्यक्तिका साथ बडो सरलरूपमा यसको परिभाषा गर्दै यो र involuntary manslaughter का बीचको फरकको वर्णन गर्नु भएको छ ।

नियतपूर्वक भएको हत्या वा सांघातिक कुटपीटलाई murder र ज्यान लिने वा सांघातिक कुटपीट गर्ने नियत भएपनि प्रतिवादीले आफ्नो नियन्त्रण गुमाएको loss of self-control कारणले वा diminished responsibility को अवस्था परेर वा suicide pact जस्ता mitigating factors रहेका कारणले voluntary manslaughter मा परिणत हुने वा ज्यान वा सांघातिक कुटपीट गर्ने नियत नरहेको involuntary manslaughter ज्यान वारदात हुने भन्ने बेलायत आदि देशमा रहेको कानूनी व्यवस्था वा संयुक्त राज्य अमेरिकाको कोडमा प्रथम first, द्वितीय second degree murder वा Section 1112 (a) Manslaughter is the unlawful killing of a human being without malice. It is of two kinds: Voluntary - Upon a sudden quarrel or heat of passion. Involuntary - In the commission of an unlawful act not amounting to a felony, or in the commission in an unlawful manner, or without due caution and circumspection, of a lawful act which might produce death. (b) Within the special maritime and territorial jurisdiction of the United States, Whoever is guilty of voluntary manslaughter, shall be fined under this title or imprisoned not more than 15 years, or both; Whoever is guilty of involuntary manslaughter, shall be fined under this title or imprisoned not more than 8 years, or both समेतको वा भारतमा जस्तो murder वा culpable homicide जस्तो वर्गीकरण रहेकोमा मुलुकी ऐन १४ नं मा आवेशप्रेरित हत्या, ऐं को ५ र ६ नं को accidental killing, ऐं को १६ र १७ नं को सजाय कम हुने अवस्थाका षडयन्त्र र मतियार सम्बन्धी व्यवस्था बाहेकका अरू कुरामा यहाँको न्याय व्यवस्थाले ती मुलुकहरूको फौजदारी विधिशास्त्र जस्तो वर्गीकरण गर्न सकेको देखिंदैन । उक्त ५, ६, १४, १६ र १७ बाहेकका अरू अवस्थामा ज्यान सम्बन्धीको १३ नं को अरू ज्यान मर्ने गैह कुरा गरेकोबाट ज्यान मर्न गएको भन्ने र हाम्रो कानूनले मनसायपूर्वकको हत्या बारे स्पष्ट परिभाषा नगरे पनि मानिस मार्ने कार्य गर्न नहुने भनी निषेधात्मक दृष्टिकोण राखेको भनी तल उल्लिखित नजिरहरूमा प्रतिपादित सिद्धान्तको परिधि भित्र रही सजाय गर्नु पर्ने र सजाय चर्को परेमा अ.बं. १८८ नं को प्रयोग गरी न्याय सम्पादन गर्नु पर्ने हुन्छ ।

भवितव्यको सम्बन्धमा सर्वोच्च अदालतबाट भएका नेकाप २०६४ को पृष्ठ ४२६, ऐं २०६४ को पृष्ठ १३५१, ऐं. २०६५ को पृष्ठ १२०८, ऐं २०६६ को पृष्ठ ९४०, ऐं. २०६६ को पृष्ठ १७८८, पूर्ई, ऐं. २०६७ को पृष्ठ २५४, ऐं. २०६७ को पृष्ठ ६३०, ऐं. २०६७ को पृष्ठ ११५९, ऐं. २०६७ को पृष्ठ १८६३, ऐं. २०६८।२०५, पूर्ई, ऐं. २०६९ को पृष्ठ ८६५, ऐं. २०७० को पृष्ठ ४७४ पूर्ई, ऐं. २०७० को पृष्ठ ८१५, ऐं. २०७० को पृष्ठ ९३३ मा प्रकाशित फैसलाहरूमा प्रतिपादित सिद्धान्तहरूलाई यसरी हेर्न सकिन्छ । कर्तालाई आफ्नो कार्यबाट ज्यान मर्न सक्ने पूर्वज्ञान देखिनु नहुने, आकस्मिक कार्यको परिणामस्वरूप भवितव्य घट्ने, आवेशप्रेरित कार्य नहुनु पर्ने, कार्य प्रत्यक्ष रूपमा आपत्तिजनक वा कसूरजन्य वा गैरकानूनी नभै निर्दोष र स्वाभाविक हुनु पर्ने र परिणाम अचिन्तित हुनु पर्ने, मनसाय *mens rea* र अपराधिक कार्य *actus reus* को विद्यमानता न भै आशयरहितको अप्रत्याशित रूपमा भएको कार्य भवितव्य ठहरिने देखिन्छ । मर्ने व्यक्ति लक्षित वा इच्छित हुनु हुंदैन र गरेको कार्यले मानिस मर्ला जस्तो देखिनु हुंदैन । आफूले गरेको कामले मृत्युको परिणाम निम्त्याउँदैन भन्नेतर्फ कर्ता सचेत भै सो कार्यतर्फ लक्षित रहेको अवस्थामा मृत्यु भएमा भवितव्य हुने कानूनी मनसाय देखिँदा यसलाई सांयोगिक घटनाको रूपमा लिइन्छ । सामान्य समझको मानिसले हेर्दा पनि कुनै कार्यबाट मानिस मर्न सक्ने सम्मको अवस्था नहुँदा हुंदै पनि त्यही कार्यबाट केही भै मानिस मर्न गएको स्थिति हुनु पर्ने हुन्छ । नदेखिएको वा नसोचिएको तर कानूनले निषेध गरेको कुनै परिणाम आएमा भवितव्य हुन जाने । सकारात्मक परिणामको अपेक्षा गरी गरेको कार्य नकारात्मक परिणाममा परिणत भएको हुनु पर्छ ।

उक्त प्रतिपादित सिद्धान्तको रोहमा ज्यान लिने इबिलाग वा मनसाय नभै कसैले आफूले गरेको कर्तव्यले मानिस मर्ला भन्ने जस्तो नदेखिएको कुनै काम गर्दा भन्ने मुलुकी ऐन ज्यान सम्बन्धीको महलको ५ नं र ६ नं ले माथि उल्लेख भएको *an accidental killing committed in the course of an unlawful, non-felonious act constitutes involuntary manslaughter* सम्म समेटेको मानेमा मात्र उक्त कानूनको सार्थकता र अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी न्यायसंग त्यसको मेल हुने देखिन्छ । त्यस सन्दर्भमा सामान्य एकाध थप्पड वा लात्तीको प्रहार वा धकेलाधकेलबाट हुने मृत्युमा अथवा भारतीय पेनल कोडको दफा २९९ को उदाहरण (सी) को *A, by shooting at a fowl with intent to kill and steal it, kills B, who is behind a bush; A not knowing that he was there. Here, although A was doing an unlawful act, he was not guilty of culpable homicide, as he did not intend to kill B or to cause death by doing an act that he knew*

*was likely to cause death* जस्ता मृत्युमा अवस्थानुसार भवितव्य आकर्षित हुन सक्ने कुरालाई इनकार गर्न नसकिएला । तर प्रतिवादी मनिताले मौकाको बयानको जवाफ ८ मा *पिसाब फेर्ने ठाउँमा र पेटमा लात्तीले हानेको हो के कति पटक हाने याद भएन* र जवाफ १२ मा *लातले हिकाउँदा ऐया भनेर कराउन र छटपटाउन लागेपछि हतपत मुखमा हातले बल गरेर बन्द गरीदिए* भनी उल्लेख गरेकी व्यहोराबाट प्रतिवादीको कपटपूर्ण प्रहारको शुरूआत नै संवेदनशील अंगमा भै त्यो लगातार जारी रही त्यसपछि पेटमा समेत भएको र त्यसपछि मृतकको प्राण नउडुन्जेल मृतकको मुख थिच्ने काम समेत भएको त्यसप्रकार सांघातिक कुटपीट गर्ने मनसाय रहेको कार्यबाट ज्यान मरेमा त्यो murder कै कसूर हुन्छ । प्रतिवादीले पूरै सफाई पाउनको लागि मनसायजन्य हत्याकै तगारो पार गर्न सक्ने देखिंदैन । कदाचित सो पार गरेमा प्रतिवादीको कार्य मृत्यु निम्त्याउने अवस्थाको थिएन भन्ने तर्फ निज सचेत रहेको, मृत्युको पूर्वज्ञानको आफूले वा सामान्य समझको मानिसले आँकलन गर्न सक्ने स्थिति थिएन, नदेखिएको नसोचिएको आकस्मिक थियो, सकारात्मक परिणामको अपेक्षा गरेको थियो, गैरकानूनी थिएन, निर्दोष थियो जस्ता तगारा पार गर्न सक्ने स्थिति झनै रहेको देखिंदैन । कुनै नियत नै नभएको कर्पोरेशनहरूबाट भएको जनक्षतिमा त ज्यान कसूर ठहर गर्न सकिने गरी corporate manslaughter ले समेत मान्यता पाएको विश्व समुदायको फौजदारी कानून र स्वयं यस अदालतबाट क्रमबद्धरूपमा ज्यान मुद्दाहरूमा भएका व्याख्याहरू र संविधानको धारा १०० मा उल्लिखित *न्यायका मान्य सिद्धान्त* बाट समेत प्रस्तुत वार्दातलाई भवितव्यको संज्ञा दिन सकिएन ।

प्रस्तुत वार्दात मुलुकी ऐन ज्यान सम्बन्धीको ५ र ६ नं अन्तर्गतको वार्दात भित्र नपरेपछि प्रतिवादीबाट भएको वार्दात नियतजन्य तर provocation वा diminished responsibility वा suicide pact समेतका mitigating factors ले गर्दा voluntary manslaughter भित्र पर्छ कि भन्नलाई यसमा प्रतिवादीले diminished responsibility वा suicide pact को अवस्था परेको भनी कुनै जिकिर लिएकी देखिंदैन । तर मृतकको श्रीमतीले झगडा गरेको रिस मृतकसंग रहेकोले मृतक अटेर गरी खाटमा उत्तानो भै सुतिरहेको देख्दा मलाई रिस उठेर आएपछि मैले झुक्याएर लात्तीले निजको पेट र पिसाब फेर्ने ठाउँमा हानेपछि ऐया भनेर कराउन छटपटाउन लागेपछि मैले निजको मुख थुनीदिउँ केही क्षणमा निजको मुखबाट फिज आयो ... पिसाब फेर्ने ठाउँमा र पेटमा लात्तीले हानेको हो के कति पटक हाने याद भएन लातले हिकाउँदा ऐया भनेर कराउन र छटपटाउन लागेपछि हतपत मुखमा हातले बल गरेर



बन्द गरीदिए भनी प्रतिवादीले मौकाको बयानमा उल्लेख गरे बमोजिम ज्यान सम्बन्धीको १४ नं को अवस्था छ कि भनी विचार गर्नु पर्ने हुन आयो । तत्सम्बन्धमा माथि उल्लिखित फैसलाहरूमा ज्यान सम्बन्धीको १३नं, १४ नं, मनसाय, creating a dangerous situation, duty of care and duty to control and prevent, omission, causation, सामान्य समझको मानिसको स्तर आदि समेतका सम्बन्धमा सिद्धान्तहरू प्रतिपादित भएको देखिन्छ जसलाई यसरी हेर्न सकिन्छ । बालुवा लैजाने प्रतिवादीको कार्यमा अवरोध भएकोमा तत्काल रीस उठी कुटपीट गरेको एउटा स्थिति हो । कुटपीट गरी घिसारी बालुवा भित्र जीवितै पुर्ने अर्को कृत्य हो । पछिल्लो कृत्यबाट प्रतिवादीमा मृतकलाई मार्ने मनसाय तत्काल सिर्जना भएको देखिन आउँछ । शुरुको आवेश प्रेरित कुटपीट पछिल्लो कार्यबाट मनसायमा परिणत भएको देखिन्छ । मार्ने मनसाय कति समयभित्र बन्न पर्दछ भनेर कुनै पनि सीमामा बाँध्न सकिने कुरा होइन । यो मानसिक अवस्था धेरै पहिलेदेखि रहेको होस् वा तत्काल उत्पन्न भएको होस् यसले...अपराधको प्रकृतिलाई कुनै प्रभाव पार्न सक्दैन । चेतनशील मानिसमा आफूले गरेको कार्यबाट निस्कन सक्ने परिणामको ज्ञान अग्रिम रूपमा थाहा हुने हुँदा सो कार्यमा आपराधिक मनसाय अन्तर्निहित inherent mens rea रहेको हुन्छ । सामान्य समझका व्यक्तिमा आफूले गरेको कार्यको परिणाम थाहा पाउने क्षमता रहेको हुन्छ र तेसकारण आपराधिक मनसाय अप्रत्यक्ष रूपमा विद्यमान रहेको हुन्छ । यी प्रतिवादीमा मृतकले करणीको लागि सहमति दिन इन्कार गरेपछि निजमा मृतकलाई मार्ने मनसाय उत्पन्न भएको देखिएकोले मृतकलाई मार्ने निजको कार्यलाई मनसाय प्रेरित कार्य नै मान्नु पर्ने देखिन आयो । मृतकसंग प्रतिवादी पहिला देखि नै रुष्ट रहेको र वार्दातिको दिन मृतकले प्र उपर गरेकी दोषारोपण प्र को लागि असह्य भएको देखिँदा ज्यान मार्ने मनसायको सृजना भएको देखिने । सबै मनसाय प्रेरित हत्यामा योजना र तयारी हुने पर्छ भन्न नसकिने र परिस्थिति अनुरूप तत्काल मनसाय जागृत हुन सक्ने अवस्था जस्तै आवेश प्रेरित हत्यामा कुनै एक तत्वको विद्यमानता अपर्याप्त हुन्छ । प्र को कृत्य ज्यान सम्बन्धीको १३ नं को अरु ज्यान मर्ने गैह कुरा गरेकोबाट ज्यान मर्न गएको । हाम्रो कानूनले मनसायपूर्वकको हत्या बारे स्पष्ट परिभाषा नगरे पनि मानिस मार्ने कार्य गर्न नहुने भनी निषेधात्मक दृष्टिकोण राखेको । कुटपीटको क्रमभंग भएको अर्को घटनाको अभाव रहेकोले अरु कारणबाट मृत्यु भएको भन्न नमिल्ने ।

कुनै अमुक घटना वा व्यवहार कुनै व्यक्तिका लागि तत्कालै गम्भीर प्रकृतिको रीस उठ्ने विषय बन्न सक्दछ भने कसैका लागि सामान्य वा कसैकसैलाई रीसै नउठ्ने पनि हुन

सकदछ । यसको कसी सामान्य सुझबुझ भएको मानिस reasonable person समेत उत्तेजित हुन सक्ने किसिमको उत्तेजना हो । यसलाई गणितीय हिसाबले आंकलन गर्न सकिँदैन । सिर्जित उत्तेजना नियन्त्रण गर्न सकिने अवस्थाको भए नभएको र सामान्य सुझबुझ भएको मानिस तेसबाट उत्तेजित हुन पुग्ने नपुग्ने कुराको विचार गर्नु पर्छ । पीडितको कारणबाट उत्पन्न हुने आवेशको अवस्था त्यो हृदयसम्मको हुनुपर्ने मानिन्छ, जुन अवस्थामा सामान्य सुझबुझ भएको मानिस (reasonable person) समेत उत्तेजित हुन्छ र आफ्नो उत्तेजित अवस्थालाई नियन्त्रण गर्न सकिरहेको हुँदैन । यस्तो उत्तेजना पीडितको क्रियाकलापबाट अचानक (sudden) उत्पन्न भई प्रतिवादीले त्यसको आवेशले क्षणिकरूपमा (temporarily) आत्मनियन्त्रण गुमाएको हुनुपर्छ । मृतकको कारणबाट तत्कालै रिस उठेको र सो थाप्न नसक्ने अवस्थाको भएको अर्थात् सामान्य समझबुझ भएको reasonable मानिस समेत उत्तेजित भै आफूलाई नियन्त्रण गर्न नसक्ने अवस्था र मृतक उपर आमने सामने अवस्थामा सोही बखत अभियुक्तले लाठा आदिले हानेको भए मात्र १४ नं आकर्षित हुने देखिन्छ । मृतकलाई पिकल्ले ५।७ मिनेटसम्म कुटपीट गरेको भनी प्र ले मौकामा स्वीकार गरेको । तेसरी कुटपीट गर्दा मानिस मर्न सक्छ भन्ने कुरा सामान्य समझ भएको जो सुकैले सहजै अनुमान गर्न सक्नेमा सो स्वाभाविक मानवीय सुझबुझ चेतनालाई छ्याल नगरी रिसको आवेगमा कुटपीट गरेकोलाई १३(३) वा ५ नं को कसूरको संज्ञा दिन नमिल्ने । टाउको जस्तो संवेदनशील स्थानमा दाउराले प्रहार गर्दा मानिस मर्न सक्छ भन्ने तथ्य सामान्य समझ भएको व्यक्तिले पनि जान्ने कुरा हो । श्रीमतीले मट्टीतेल खन्याएको प्रत्यक्ष देखेको विषम परिस्थितिमा आगो लाग्न नदिने उपाय अपनाउनु पर्नेमा सहजै आगो लाग्न सक्ने किसिमबाट मृतक नजिक गै लाइटर बालिएको छ । सामान्य समझ भएका प्र लाई तेसरी लाइटर बाल्दा मानिस मर्न सक्छ भन्ने अनभिज्ञता थियो भनी कल्पना गर्न नसकिने ।

प्र ले नै पीडितलाई उत्तेजित पार्ने काम self induced provocation र मनसाय सिर्जना हुने cooling off period लगायतका अवस्था यसका अपवाद हुन । प्र को क्रियाकलाप वा प्र ले नै मृतकलाई उत्तेजित पारी मृतकको प्रतिक्रिया स्वरूप उत्पन्न आवेश समेतलाई तत्काल उठेको रिस वा तत्कालीन आवेश भन्न नमिल्ने । आवेश त्यो हृदयसम्म पुगेको हुनु पर्छ जुन अवस्थामा सामान्य सुझबुझ भएको मानिस समेत सामान्य मानवीय कमजोरीका कारणबाट नियन्त्रण गर्न नसकिने गरी उत्तेजित हुन्छ । यो क्षणिक हुन्छ । घटनाको परिस्थिति तथा मानवीय संवेदनशीलता जस्ता कुरामा आत्म नियन्त्रण गुमाउने अवस्था रहे नरहेको भन्ने कुरा

भर पछि १९४ नं मा बदलाभाव हुंदैन । पीडितको *provocative action* विगतदेखि हुँदै आएको *cumulative* भए पनि सोको अन्तिम कडी तत्काल भएको हुनुपर्दछ । उत्तेजनामा ल्याउने कार्य पीडित बाहेकका अन्य व्यक्तिको आचरण, कार्य वा अभिव्यक्तिको आधारमा भएको हुनुहुँदैन । तर विशेष परिस्थितिमा अपवादको रूपमा लोग्नेस्वास्नी वा अत्यन्त निकट पारिवारिक सम्बन्धभित्रका व्यक्तिहरूको बीचमा कतिपय परिस्थितिमा एकव्यक्तिप्रति लक्षित कार्यले अर्को व्यक्ति स्वाभाविक रूपमा उत्तेजित हुनसक्ने कुरालाई स्वीकार गर्न सकिएपनि पीडितको उत्तेजक कार्य प्रतिवादीप्रति नै लक्षित भएको हुनुपर्ने भन्ने सामान्य नियमको अनुचित विस्तार गर्नु मनासिब हुँदैन । पीडितले प्रचलित कानून बमोजिम प्राप्त गरेको हक अधिकारको उपयोग गर्ने सन्दर्भमा व्यक्त गरेको कुनै कुरा वा व्यवहार वा पीडितलाई कुनै कानूनले प्रतिरक्षाको लागि प्रदान गरेको विशेष सुविधा जस्ता कानूनी अधिकारको प्रयोगको सन्दर्भमा कानून बमोजिम गरेको कार्यको प्रतिक्रिया स्वरूप प्रतिवादी आफैं अत्यधिक उत्तेजना वा आवेशमा आई पीडितलाई हानि पुऱ्याउँछ वा निजको ज्यान जाने कुनै कार्य गर्दछ भने त्यस्तो प्रतिवादीलाई अत्यधिक आवेशको प्रतिरक्षा प्राप्त हुन सक्दैन ।

उक्त १४ नं र तत्सन्दर्भमा सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तलाई बेलायतको कानून र न्याय व्यवस्थासंग तुलना गरी हेर्दा The common law defence reduced murder to manslaughter where D killed with *mens rea* for murder, provided at the time of the killing he had been subjected to: some act, or series of acts, done by the dead man to the accused which would cause in any reasonable man, and actually causes in the accused, a sudden and temporary loss of self-control rendering the accused so subject to passion as to make him or her for the moment not master of his mind (Devlin J in *Duffy* 1949). The common law rule was modified (but not codified) by the Homicide Act 1957, s. 3. The elements of that defence were that if, when D killed, he had *mens rea* for murder he would be guilty of ms if: (i) things said or done provoked him; and (ii) he suffered a sudden and temporary loss of self-control, and (iii) the provocation was enough to make a reasonable man do as D (with the reasonable man sharing those of D's characteristics that would affect the gravity of the provocation but not those which affected his ability to exercise self-control).

कमन ल को उक्त व्यवस्था मुलुकी ऐन १४ नं भन्दा नराम्रो छैन । तथापि reasonable person ले उत्पन्न परिस्थितिमा कस्तो प्रतिक्रिया गर्थ्यो भन्ने कुराको निरोपण गर्नका लागि माथिका नजिरहरूले प्रतिवादीकै परिवेश वा समान अवस्था र हैसियतको अन्य सामान्य समझ भएको व्यक्ति उक्त अवस्थामा प्रतिवादी सरह उत्तेजित हुन्थ्यो भन्ने कुरा वस्तुगत रूपमा

स्थापित गर्न सकिने हुनुपर्दछ । पीडितको उत्तेजक कार्य र प्रतिवादीको उत्तेजनाको बीचमा अनुपातिक सम्बन्ध *proportional relationship* स्थापित भएको देखिनु पर्दछ भनी प्रतिपादन गरेको सिद्धान्तका सम्बन्धमा यस अदालतमा एकरूपता र स्पष्टता नभए जसरी नै बेलायतमा पनि प्रतिवादीको स्वभावगत विशिष्टता वा लक्षण D's personal characteristics लाई मध्यनजर राख्नु पर्ने नपर्ने राख्नु पर्ने भए कुन विशिष्टतालाई राख्नु पर्ने जस्ता कुरामा hard cases made harder still by the mandatory sentence for murder ले गर्दा courts failed to adopt a consistent approach, in some cases taking an objective view, but in others concluding that the jury ought to take a subjectivist view taking into account D's characteristics उत्पन्न परस्परविरोधी धारणाले गर्दा स्थिति सन्तोषजनक थिएन । त्यसैगरी यो प्रतिरक्षा justification हो वा excuse हो त्यसमा पनि भ्रम रहेको थियो । वर्षौंदेखि शोषित खास गरेर battered woman syndrome भएका महिलाहरूको हकमा मृतकको कार्य relevant to the gravity of the provocation (ie the sting of the words or conduct that provoked D) नदेखिए सम्म the cumulative effect of years of abuse लाई र D's ability to exercise her self-control लाई विचार नगर्ने कारणले गर्दा 'sudden and temporary loss of control' को प्रतिरक्षा आकर्षित नहुने हुँदा निज महिलाहरूले diminished responsibility को प्रतिरक्षा लिएर आफूलाई मानसिक रोगी सिद्ध गर्न बाध्य हुनुपरेकोले यसको प्रयोग भेदभावपूर्ण रहेको भन्ने यस विरुद्ध शक्तिशाली आरोप थियो । यो प्रतिरक्षा र diminished responsibility को प्रतिरक्षाका बीचको अन्तर्सम्बन्धका बारेमा पनि राम्रो तालमेल हुन सकिरहेको थिएन । कतिपय अवस्थामा मनसायजन्य हत्या नैतिक रूपमा अरू मनसायजन्य वा reckless हत्या भन्दा कम निन्दनीय morally different, despite their malice aforethought, owing to some mitigating feature of the killing हुने कुरालाई कमन ल ले स्पष्ट गर्न सकेको थिएन ।

तसर्थ Coroners and Justice Act 2009 को दफा ५६ ले कमन ल को provocation defence लाई खारेज गरेर दफा 54 र 55 मा 'loss of control' भन्ने प्रतिरक्षाको व्यवस्था गरेको पाइन्छ ।

Section 54 provides: (1) Where a person (“D”) kills or is a party to the killing of another (“V”), D is not to be convicted of murder if—

(a) D’s acts and omissions in doing or being a party to the killing resulted from D’s loss of self-control,

(b) the loss of self-control had a qualifying trigger, and

(c) a person of D's sex and age, with a normal degree of tolerance and self restraint and in the circumstances of D, might have reacted in the same or in a similar way to D.

[(2) For the purposes of subsection (1)(a), it does not matter whether or not the loss of control was sudden.

(3) In subsection (1)(c) the reference to "the circumstances of D" is a reference to all of D's circumstances other than those whose only relevance to D's conduct is that they bear on D's general capacity for tolerance or self-restraint.

(4) Subsection (1) does not apply if, in doing or being a party to the killing, D acted in a considered desire for revenge.

(5) On a charge of murder, if sufficient evidence is adduced to raise an issue with respect to the defence under subsection (1), the jury must assume that the defence is satisfied unless the prosecution proves beyond reasonable doubt that it is not.

(6) For the purposes of subsection (5), sufficient evidence is adduced to raise an issue with respect to the defence if evidence is adduced on which, in the opinion of the trial judge, a jury, properly directed, could reasonably conclude that the defence might apply. ]

[(8) The fact that one party to a killing is by virtue of this section not liable to be convicted of murder does not affect the question whether the killing amounted to murder in the case of any other party to it.]

#### **Section 55. Meaning of "qualifying trigger"**

(1) This section applies for the purposes of section 54.

(2) A loss of self-control had a qualifying trigger if subsection (3), (4) or (5) applies.

(3) This subsection applies if D's loss of self-control was attributable to D's fear of serious violence from V against D or another identified person.

(4) This subsection applies if D's loss of self-control was attributable to a thing or things done or said (or both) which—

(a) constituted circumstances of an extremely grave character, and

(b) caused D to have a justifiable sense of being seriously wronged.

(5) This subsection applies if D's loss of self-control was attributable to a combination of the matters mentioned in subsections (3) and (4).

(6) In determining whether a loss of self-control had a qualifying trigger—

(a) D's fear of serious violence is to be disregarded to the extent that it was caused by a thing which D incited to be done or said for the purpose of providing an excuse to use violence;

(b) a sense of being seriously wronged by a thing done or said is not justifiable if D incited the thing to be done or said for the purpose of providing an excuse to use violence;

(c) the fact that a thing done or said constituted sexual infidelity is to be disregarded.

(7) In this section references to “D” and “V” are to be construed in accordance with section 54.

मुलुकी ऐन ज्यान सम्बन्धीको महलले मनसाययुक्त हत्या, लुकीचोरिकन भएको हत्या र जोखिमी हतियारको प्रयोगबाट भएको हत्यालाई सो महलको १४ नं. को परिधि भन्दा बाहिर राखेपनि कमन ल वा २००९ को कोरोनर्स ऐक्टले ती अवस्थाहरूलाई provocation वा loss of control को प्रतिरक्षाको परिधि भन्दा बाहिर राखेको देखिंदैन । १४ नं मा उल्लेख भए बमोजिम उसै मौकामा उठेको कुनै कुरामा रीस थाप्न नसकी मध्ये २००९ को ऐनले उसै मौकामा भन्ने शब्दहरूलाई बाहेक गरेको देखिन्छ । कुनै कुरामा भन्ने वाक्यांशलाई सो २००९ को ऐनले मनासिब नै मानेको छ । यस अवस्थामा पीडितको कारणबाट मात्र रीस थाप्न नसक्ने अवस्था उत्पन्न हुनु पर्ने भनी सर्वोच्च अदालतबाट भएका व्याख्याहरू बेलायतको कानूनसंग अमिल्दा देखिन्छन । सो बाहेक The Coroners and Justice Act 2009 को दफा ५४ को (b) the loss of self-control had a qualifying trigger, and (c) a person of D’s sex and age, with a normal degree of tolerance and self restraint and in the circumstances of D, might have reacted in the same or in a similar way to D भनी र सो दफाको (3) In subsection (1)(c) the reference to “the circumstances of D” is a reference to all of D’s circumstances other than those whose only relevance to D’s conduct is that they bear on D’s general capacity for tolerance or self-restraint भनी उल्लेख भए बमोजिम नै मुलुकी ऐन १४ नं को कानून रहेको तथा त्यसमा यस अदालतबाट सोही अनुरूप व्याख्याहरू हुँदै आएको कुरालाई यस अदालतले मध्यनजर राख्ने पर्छ ।

उक्त आधारमा यस मुद्दामा विचार गर्दा प्रतिवादीले मृतकलाई झुक्याई निजको पिसाब फेर्ने ठाउँमा र पेटमा पटकपटक लात्तीले हानेकी र कराउन छटपटाउन लागेपछि निज शिथिल नभएसम्म मुख थुनेको थुन्यै गरी ज्यान लिएकी देखिन्छ । यसप्रकार मुख थुन्याथुन्यै गर्दा कुनै पनि व्यक्ति निस्सासिएर मर्ने कुरा सामान्य समझको मानिसले बुझ्ने र थाहा पाउने कुरा हो भनी यो अदालतले अनुमान गर्छ । मृतकले प्रतिवादी समेत उपर २००९ को ऐनको दफा ५५ को उपदफा (३) र (४) मा उल्लेख भए बमोजिम serious violence हुने काम गरेको देखिंदैन । मृतकबाट प्रतिवादी समेत उपर गम्भीर हिंसा हुने सम्भावना रहेको कुरा पनि प्रमाणित हुन सकेको छैन । मृतकले circumstances of an extremely grave character सृजना गरेको वा caused D to have a justifiable sense of being seriously wronged को अवस्था उत्पन्न गरेको पनि प्रमाणित छैन । शारीरिक सम्बन्ध समेत कायम रहेको अवस्थामा संघै झैं

मृतक आएको र मृतकको पत्नीले आफ्नो पतिसंग प्रतिवादीको यौन सम्बन्धको कुरा झिकी केही दिन पहिले झगडा गरेकी कुराबाट १४ नं को अवस्था उत्पन्न हुने कुरामा यो इजलास सहमत छैन । प्रतिवादीसंग सहनशक्ति वा आत्मनियन्त्रणको शक्ति वा क्षमता नरहेको भन्ने कुरा प्रासंगिक नहुने भनी यो प्रतिरक्षालाई १४ नं र २००९ को ऐनले objective वस्तुगत बनाएको परिप्रेक्ष्यमा मृतक केही नगरी ओछ्यानमा पल्टेको अवस्थामा प्रतिवादी सरहको सामान्य सहनशीलता र आत्मनियन्त्रण हुने व्यक्तिले प्रतिवादी जसरी नै a person of D's sex and age, with a normal degree of tolerance and self restraint and in the circumstances of D, might have reacted in the same or in a similar way to D प्रतिक्रिया जनाउने कुरामा यो इजलास विश्वास राख्दैन । मृतकले प्रतिवादी र आफू बीचको शारीरिक सम्बन्धको कुरा प्रकाशमा ल्याई प्रतिवादीलाई धाक धम्की दिई कुनै अनुचित माग गरेको समेतको कुरा प्रमाणित भएको पाईदैन । उल्टो प्रतिवादीको दुखेको हातमा मृतकले व्याण्डेज बाँधेको र त्यसरी बाँद्धा जोरजबर्जस्ती गरेको देखिदैन । यी दुई बीच शारीरिक सम्पर्क रहेको स्तरसम्मको पूर्व सम्बन्धमा केही मनमुटाव आएको त्यसबाट मृतक आहत भएको त्यसमाथि सो कुराले गर्दा मृतकको पत्नीसंग मृतकको झगडा परी निजको पारिवारिक जीवन पनि अशान्त भएको कारणले गर्दा प्रतिवादीले मृतकलाई पहिला जस्तै माया गर्ने गरी पूर्ववत सम्बन्ध कायम गर्नको लागि प्रतिवादीको मन जित्ने सन्दर्भमा प्रतिवादीले जाउ भन्दा समेत मृतकले अटेर गरी खाटमा सुती बस्ने कार्यबाटै प्रतिवादीले मृतकको ज्यानै लिनु पर्ने किसिमको कुनै पनि औचित्य कानून तथा न्यायले प्रतिवादीलाई प्रदान गरेको छैन । मृतकसंगको सम्बन्धबाट मुक्ति पाउनका लागि प्रतिवादीले निजकी आमा आदिलाई गुहार्ने कुनै बाधा थिएन । यसर्थ यसमा मुलुकी ऐन अ.ब. १४ नं. को अवस्था रहेको पनि देखिदैन ।

अब वस्तुस्थितिका मुकुन्द राई समेतको कागज र बकपत्रलाई प्रमाण ऐन २०३१ को दफा १८ बमोजिम प्रमाणमा नलिई मनिता एकलैले मृतकलाई लाश जाँचबाट देखिएको तरीकाले कुटपीट आदि गरी मार्न नसक्ने कुराको विचार नगरी प्रतिवादीहरू राजन राई र धनमाया राईलाई अभियोगदावी बमोजिम सजाय नगरी कम सजाय गरेको फैसला नमिलेको भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिरमा विचार गर्दा प्रतिवादीहरू धनमाया तथा राजन राईले घरको इज्जत जान्छ भन्ने सम्झी मृतकको लाश फालेर दबाउने कार्य गरेको बाहेक मृतकलाई मार्ने योजना र मतलबमा पसेको, सरसल्लाह दिएको, षडयन्त्र गरेको, प्रतिवादी मनितालाई सहयोग आदि गरी कुनै कार्य गरेको वा प्र मनिताले मृतकको ज्यान लिन लागेको

कुराको निजहरूलाई पूर्व जानकारी रहेको समेतको कुरामा इनकार रहेको देखिन्छ । वार्दात गर्ने मनिताले मेरो आमा र मामाको कुनै गलती छैन । आमा र मामाको कुनै संलग्नता छैन भन्ने कुरा मौका र अदालतको बयानमा समेत व्यक्त गरेकी देखिन्छ । यसप्रकार यी प्रतिवादीहरू विरुद्ध निर्दोषिताको अनुमान गर्नु पर्ने अवस्था स्थापित भएको स्थितिमा त्यसलाई शंकारहित तवरबाट फौजदारी न्यायको स्तर अनुरूप खण्डन गरी प्रतिवादीहरूको कसूरलाई सिद्ध गर्न सक्नु पर्नेमा वादीले सिर्फ शंका र अनुमानको भरमा पुनरावेदन गरेको देखिन्छ । प्र मनिताले जुन किसिमले मृतक उपर प्रहार गरेकीछिन सो निज एकलैबाट सम्भव हुन सक्ने खालकै देखिन्छ । वस्तुस्थितिका मुकुन्दराई, नवराज राई, दिनेश राई र चन्द्रबहादुर राई समेतका व्यक्तिको कथन ठोस र प्रत्यक्ष प्रमाणमा आधारित नभै मनिता एकलीले मार्न नसक्ने जस्ता अनुमानमा आधारित रहेको पाइन्छ । मनिता र मृतकको सम्बन्ध टुटाउनका लागि धनमायाले मृतकलाई गुण्डा लगाई मार्छु र सम्बन्ध टुटाउँछु भन्दै हिंडी योजना बनाई मारेको भन्ने निजहरूको कथन बमोजिम भएको भए सो कुरा शुरू जाहेरीमा नै उल्लेख हुनु पर्ने र तत्सम्बन्धमा मृतक वा अरूले मौकैमा प्रहरीलाई जानकारी गराउनु पर्नेमा सो हुन सकेको देखिदैन । यसर्थ प्रतिवादीहरू धनमाया र राजन राईलाई अभियोगदावी बमोजिम सजाय हुनुपर्ने भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिरसंग सहमत हुन सकिएन ।

तसर्थ माथि उल्लेखित आधार कारणबाट प्रतिवादी मनिता राईलाई ज्यान सम्बन्धी महलको १३(३) नं. बमोजिम सर्वस्व सहित जन्मकैद हुने ठहर्‍याएको शुरू धादिङ्ग जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको र प्रतिवादीहरू राजन राई र धनमाया राईलाई ज्यान सम्बन्धीको महलको ४, २५ र २६ नं. बमोजिम जनही १ वर्ष ६ महिना कैद र रु.२०१-जरिवाना हुने ठहराएको शुरूको फैसला केही उल्टी गरी निज प्रतिवादीहरूलाई ज्यान सम्बन्धी महलको ४ र २५ नं. बमोजिम जनही ६ महिना कैद र रु.२०१-जरिवाना हुने ठहराएको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।११।१५ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक प्रतिवादी मनिता राई र पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन ।

अब प्रतिवादी मनिता राईलाई अ.बं. १८८ नं. को प्रयोग गरी कैद वर्ष ५ गर्नु पर्ने भनी शुरू तथा पुनरावेदन अदालतबाट व्यक्त भएको राय सम्बन्धमा विचार गर्दा मृतक र प्रतिवादी मनिता राई बीचको सम्बन्ध सहमतिजन्य यौन सम्पर्क समेतको तहमा पुगी घनिष्ठतामा परिणत भएको सो सम्बन्ध नटुटोस भन्नका लागि सदाझै रातीको समयमा प्रतिवादी



मनिता राईको कोठामा मृतक पुगेको र प्रतिवादी मनिता राईको सहमति बेगर जबरजस्ती गर्न खोजेको भन्ने कुरा प्रमाणित हुन नसकेको, सम्बन्ध विश्वासपूर्ण रहेको अवस्थामा सदाझै मृतक मनिता राईको खाटमा बस्नु समेतको कार्य आफैमा आपत्तिजनक र अस्वभाविक नदेखिएको, धान गोड्दा प्रतिवादी मनिता राईको हात दुखेको थाहा पाएपछि मृतकले प्रतिवादीको हातमा व्यान्डेज समेत गरिदिएको, मृतकले प्रतिवादी संग वादविवाद गरेको वा प्रतिवादीलाई शारीरिक वा मानसिक तवरबाट धाक धम्की दिएको, प्रतिवादी उपर अनुचित कार्य वा कुटपीट धरपकड, लछारपछार, गाली बेइज्जती गरेको समेतको काम कुरा प्रमाणित हुन नसकेको र मृतक निश्चिन्त भै प्रेमिकाको खाटमा पल्टेको अवस्थामा प्रतिवादी मनिता राईको झुक्याएर मृतकको पेट र लिङ्ग जस्तो संवेदनशील अंगमा लात्तीले पटक-पटक प्रहार गर्नु र त्यसबाट मृतकलाई ठूलो वेदना भै ई ई गर्दा निजलाई बचाउने कुनै प्रयास नगरी उल्टै मृतकको प्राण नउडुन्जेल मुख थिच्याथिच्यै गर्नु जस्ता कार्य औचित्यरहित नियतजन्य हत्याभित्र पर्ने देखिन्छ । यसलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. १८८ नं. मा भवितव्य हो कि भन्न हुने सम्मको शंकाले वा अपराध गरेको अवस्थाको विचार गर्दा भनी उल्लेख भएको वाक्यांशले समेट्न सक्ने देखिँदैन । तर प्रतिवादी मनिता राईलाई अ.बं. १८८ नं. को अक्षरले समेट्न नसकेपनि यस अदालतबाट प्रतिपादित नजिरहरुले अभियुक्तको उमेर, न्याय सम्पादनमा निजले गरेको सहयोग (यो आंशिक पनि हुन सक्छ जस्तो कि यो मुद्दामा प्र. मनिताको प्रहरी साविति) आदि कुराहरुलाई पनि अ.बं. १८८ नं. बमोजिम कम सजाय गर्ने आधार बनाएको पाइन्छ । तर उक्त आधार ग्रहण गर्दा समेत अवैध जातक हत्या जस्ता वारदातमा सम्म २, ३, ५ र १० वर्ष कैदको राय व्यक्त भै आएको यस अदालतको राय सम्बन्धी इतिहास रहेको पृष्ठभूमिमा विश्वासघात गरी वयस्क साथीलाई कर्तव्य गरी मारेको प्रस्तुत वारदातमा प्रतिवादी मनिता राईलाई ५ वर्ष मात्र कैद हुनु पर्ने भनी व्यक्त भएको पुनरावेदन अदालत समेतको रायसंग सहमत हुन सकिएन । यसमा प्रतिवादी मनिता राईको उमेर, निजलाई परेको तनाव आदि विचार गरी निजलाई ८ वर्ष कैद सजाय गर्दा न्यायको उद्देश्यपूर्ति हुने देखिँदा प्रतिवादी मनिता राईलाई ८(आठ) वर्ष कैद हुने ठहर्छ । अरुमा तपसील बमोजिम गर्नु ।

### तपसील

१. माथि इन्साफ खण्डमा लेखिए बमोजिम प्रतिवादी मनिता राईलाई ८ वर्ष कैद हुने ठहरेकोले शुरु जिल्ला अदालतले निजलाई सर्वस्वसहित जन्मकैद हुने गरी कायम गरेको लगत कट्टा गरी ८ वर्ष कैदको लगत कायम गरी निज पक्राउ परी थुनामा

- रहेको मिति २०६८।५।१० बाट कायम हुने गरी ८ वर्ष कैद ठेकी असूल गर्नु भनी  
शुरु जिल्ला अदालतमा लेखी पठाई दिनु-----१
२. निज प्रतिवादी मनिता राईलाई भएको ८ वर्ष कैद भुक्तान भएपछि निजका नामको  
रोक्का रहेको सर्वस्व फुकुवा गरिदिनु भनी शुरु जिल्ला अदालतमा लेखी पठाई  
दिनु-----१
३. प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु-----१

न्यायाधीश

उक्त रायमा मेरो सहमति छ ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत- सन्तोषप्रसाद पराजुली

कम्प्यूटर- रानु पौडेल

सम्बत् २०७१ साल भाद्र महिना ११ गते रोज ४ शुभम्-----